

Rimas SKINKAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas

Gabrielius Edvinas KLIMENKA

Vytauto Didžiojo universitetas

Ezoterinių ir pseudomokslinių disciplinų įtaka krikščioniškajam dvasingumui

Straipsnyje nagrinėjama, kokią įtaką įvairios pseudomokslinės ir ezoterinės idėjos daro krikščioniškajai savi-monei. Apžvelgiamos dvi su ezoterika, naujais religiniais judėjimais ir pseudomokslais sietinos įtakos sferos: a) pozityvioji, skatinanti krikščionis tobulinti pastoracijos formas ir ieškoti naujų sielovados būdų; b) nega-tyvioji, iškreipianti krikščioniškąją savimonę ir atitraukianti tikintįjį nuo sąmoningo ir apdairaus gyvenimo įvykių bei reiškinų vertinimo. Svarstant ezoterikos įtakos keliamas problemas, iškeliamos aikštėn viešajame diskurse negatyviai nagrinėjamos sritys. Analizuojama, kodėl pastoracinė sritis tampa pernelyg kritiška ir ati-tracta nuo adekvataus vertinimo. Nurodomos probleminės sritys bei pateikiami pirminiai sprendimo būdai.

The study explores the impact of various pseudoscientific and esoteric ideas on Christian self-awareness. The two spheres of influence associated with esoterics, new religious movements, and pseudoscience are reviewed: a) The positive, which encourages Christians to improve pastoral forms and seek new ways of pastoral care; b) The negative, which distorts the Christian self-consciousness and distracts the believer from conscious and weighed-down evaluation of events and phenomena of life. Considering the problems caused by the influence of esoteric ideas, reveals areas that are discussed in public discourse, but through a negative prism. Thus, the article analyses how the pastoral field becomes hyper-critical and departs from adequate evaluation. The arti- cle identifies problem areas and provides initial solutions.

Įvadas

Krikščionybė ir klaidamoksliai, tokie kaip ezoterika bei pseudomokslai, papras- tai egzistuoja greta vienas kito. Neretai pasitaiko ir koegzistavimo atvejų. Nesiim- sime svarstyti, ar tai gerai ar blogai, tiesiog atkreipsime dėmesį, kad, viena vertus, tai gali būti sąmoningas priešinimasis Bažnyčios doktrinoms, kita vertus, tie asmenys, kurie yra Bažnyčios nariai, patys to nenujausdami į savo mąstyseną įsileidžia maginę pasaulėžiūrą. Taip pat įmanomas ir bandymas atmesti bet kokią ezoterinę idėją ar net

kovingai oponuoti jos egzistavimui. Toks ezoterinės ir krikščioniškos minties santykis paprastai daro įtaką ne tik pavienių asmenų pasaulėžiūrai, bet ir atskiroms jų grupėms. Oponavimas ezoterikai ir kova su ja formuoja Bažnyčios narių ar jų grupių ideologines pažiūras, pastarosios dažnai suvokiamos ar bent jau vertinamos kaip autentiška Bažnyčios Magisteriumo išraiška. Taip gana lengvai iškreipiama pirminė krikščioniškojo skelbimo samprata – vietoj Evangelijos skelbiama kova prieš „raganas“.

Ezoteriką ir okultizmą gvildenančios temos krikščioniškojoje aplinkoje susilaukia didelio populiarumo. Šiomis temomis skaitomos paskaitos, kuriasi grupės, kovojančios su ezoterika ar kitaip angažuotai oponuojančios ezoterinei minčiai. Tiek vienu, tiek kitu atveju tai daro poveikį krikščioniškajai savivokai ir dvasingumui. Savimone šiuo atveju formuoja dvasingumą, o dvasingumas padeda reflektuoti savimonę (savimonės ir dvasingumo ryšys leidžia įvardyti problemines tikėjimo sritis, todėl tekste šie du terminai vartojami kaip daliniai, vienas kitą papildantys ir susiję sinonimai). Pasitaiko ir tokių atvejų, kai krikščionis save suvokia kaip nusidėjėlį, bet tik ezoterizmo nuodėmės priešpriešoje, kitu atveju jis savęs negeba tinkamai reflektuoti ir įvardyti kaip krikščionio. Tik įvesdintas į tokią mąstymo paradigmą jis gali patirti atsivertimą ir atgailauti. Kartais puolama į kraštutinumus, ezoteriką laikant vienintele įmanoma nuodėme. Tokie kraštutinumai išryškėja vidinio gydymo tarnystėje, dažnai į juos nukrypsta ir egzorcistai, kai, bandydami identifikuoti ezoterinių praktikų ir pasaulėžiūrų dėmenis, viską, kas, jų manymu, nedera su krikščionybe, redukuoja iki okultizmo. Taip pat svarbu aptarti ir naudą, kurią gali teikti ezoterikos egzistavimas krikščioniškajame diskurse.

Tyrimo objektas: ezoterikos įtaka krikščioniškojo dvasingumo formavimuisi ir pasaulėžiūrai.

Tyrimo tikslas: nagrinėti ezoterinių mokymų ir pseudomokslų įtaką krikščionio savimonei.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti problemines tyrimo lauko vietas.
2. Apžvelgti pozityviąją ir negatyviąją ezoterikos ir pseudomokslų įtaką krikščioniškajam dvasingumui.

Tyrimo metodas: aspektinė teorinė analizė.

Tyrimo lauko problematika

Maginė pasaulėžiūra paprastai siejama tik su ezoterizmu. Bažnyčios kontekste tai paprastai atsiskleidžia oponuojant ezoterizmui. Čia įprasta iš kalbėsenos eliminuoti suvokimą, kad kiekvienoje religijoje ar dvasiniame mokyme esama ezoterinio ir egzoterinio mokymo lygmens. Šie lygmenys dažnai susipina, asimiliuojasi ar tiesiog egzistuoja greta. Taip pat retai kada atkreipiamas dėmesys į tai, kad ezoterizmas nebūtinai

turi būti religinis. Jis gali reikštis per pseudomokslines disciplinas ar kitas pasaulėžiūrines koncepcijas bei ideologijas. Šios mąstymo formos kuria visuomenės mąstytėnos modelius bei viešąją opinią. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „religija yra tikrovė, neišvengiamai besinaudojanti kultūrine medžiaga ir sijojama per simboliais sukonstruotą asmeninės patirties tikrovę. Be to, ją palaiko individų socialinė sąveika“¹, todėl visuomenėje, net ir Bažnyčios kontekste, pasitaiko maginio mąstymo apraiškų. Jas ne visada atpažįsta neturintys specifinių žinių, jos dažnai būna užmaskuotos ir paslėptos po krikščioniškumo kauke. Ezoterikai būdingos idėjos gali egzistuoti tiek uolių, tiek formalių katalikų savimonėje. Savimonė šiuo atveju daro įtaką ir dvasingumui. Į šią problemą dėmesį atkreipia ir Lietuvos vyskupų konferencija: „Turime žvelgti tiesai į akis – yra nemažai katalikų, net nuolat pamaldas lankančių žmonių, kurie naudojami burtininkų paslaugomis ir seka okultiniais mokymais. Tai didelis iššūkis ir rimtas išbandymas visiems sąmoningiems krikščionims, bendruomenėms ir jų dvasiniams vadovams kunigams, katechetams ir katalikų žiniasklaidai.“²

Viena kasdieniškausių maginio mąstymo apraiškų būtų galima įvardyti liaudiškai variant, „vaiko sutvarkymą“, t. y. kai vaikas „privedamas“ prie įkrikščioninimo sakramentų ne dėl tėvų ar savo tikėjimo, bet dėl to, kad reikia. Dažnas „sutvarkymo“ motyvas yra noras apsaugoti nuo ligų, prakeiksmo, nelaimių ir pan. Kartais pasitaiko atvejų, kai sakramentus norima gauti, nes taip liepė būrėja ar ekstrasensas.³ Toks maginis sakramentų suvokimas yra iškreipto religingumo forma, padedanti įsigalėti žmogaus savimonėje maginiam mąstymui.⁴ Žinoma, gana lengvai galime šiuos katalikus prilyginti formaliems katalikams, t. y. tik iš dalies ar ypatingomis progomis išreiškiantiems savo priklausymą Bažnyčiai, galime teigti, kad jie stokoja žinių, tačiau problema vis tiek lieka neišspręsta, nes ezoterinio mąstymo apraiškų aptinkama ne tik tarp retai ateinančių į bažnyčią, bet ir tarp nuolat joje besilankančių.

Ezoterinės idėjos skverbiasi į Bažnyčią per įvairias sritis. Dokumente „Jėzus Kristus – gyvojo vandens nešėjas“ rašoma, kad „tarp katalikų labai madingos tapo naujos asmens psichologinio savęs įtvirtinimo formos – net rekolekcijų namuose, seminarijose ir vienuolių ugdymo institucijose. Sykiu vis labiau ilgimasi ir domimasi senųjų laikų išmintimi bei apeigomis; tai viena iš ezoterikos bei gnosticizmo smarkaus populiarėjimo priežasčių.“⁵ Taigi tikintysis gali net neįtarti, kad vartoja kokią nors ezoterinį produktą ar laikosi ezoterinės pasaulėvokos idėjų, ar net skatina jų sklaidą

¹ Robert Wuthnow, *Šventybės atgavimas: religija šiuolaikinėje visuomenėje* (Vilnius: Aidai, 1996), 27.

² Lietuvos vyskupų konferencija, „Lietuvos vyskupų laiškas apie okultizmą plitimą“, paskelbta 2005 m. gegužės 19 d. *Bažnyčios žinios* 10 (226) (2005): 2–3.

³ Plg. Vygintas Čiurinskas, *Katechetiniai užrašai* (Vilnius, 2016), 25.

⁴ Plg. *Как зацтителся от чародеев?* (Почаев: Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2000), 5.

⁵ Popiežiškoji kultūros taryba ir Popiežiškoji tarpreliginio dialogo taryba, „Jėzus Kristus – gyvojo vandens nešėjas: „Naujojo amžiaus“ (New age) krikščioniškasis apmąstymas“, paskelbta 2003 m. vasario 3 d. *Elektroninių išteklių sistema prie Katalikų Bažnyčia Lietuvoje svetainės*, https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziiskosios_tarybos/kulturos/2003-02-03_jezus-kristus-gyvojo-vandens-nesejas/eiss=Jezus-Kristus--gyvojo-vandens-nesejas.

visuomenėje. Dar ne taip seniai sukurtas filmas *Великая тайна воды* („Didžioji vandens paslaptis“, 2006. Rež. Anastasija Popova) buvo rodomas įvairiose katechetinėse grupėse kaip moksliskai pagrįstas ir įrodantis Dievo egzistavimą. Kai kurių teologų ir gamtos mokslininkų dėka vėliau paaiškėjo, kad filmas paremtas pseudomokslininko Emoto Masaru darbais ir skleidžia *New age* bei akvateizmo ideologiją.⁶ Tokios ezoterinių idėjų sklaidos priežastys gali būti įvairios, pvz., tikinčiajam svarbu, kad produktas, kaip tikima, teikia naudą, svarbu, kad patarė draugai, Bažnyčia nedraudžia ir pan. Vartojant produktą kartu su menama nauda paprastai pateikiamas ir jį lydintis ezoterinis mokymas, nekalbant jau apie kylančias psichologines ir dvasines problemas, ne kartą aptartas egzorcistų. Tokių ezoterikos apraiškų galime rasti visiškai kasdieniškose srityse: aromaterapija, vandens filtrai, struktūruojantys vandens klasterius, įvairios terapijos SPA centruose ir kt.

Kita problemos pusė yra krikščionių perdėtas kritiškumas, ezoterika laikant tai, kas ji nėra, pvz., iliuzionistų menas laikomas magija, homeopatija, kartu su ja astrologija bei urinoterapija – okultizmu,⁷ *Helovinas*, nepaisant jo krikščioniškumo, laikomas satanizmo apraiška.⁸ Iš čia išplaukia tam tikrų katalikiškų grupių ideologija, kuri į aplink esančius reiškinius žvelgia itin spiritualizuotai. Problema ta, kad šios katalikiškos grupės save pristato ar yra laikomos kaip itin ortodoksiškos. Taip jas suvokia ir kai kurie Bažnyčios nariai, grupės ideologiją laikydami autentiška Bažnyčios pozicija. Pasitaiko, kad tokių grupių idėjos prieštarauja kai kurioms Bažnyčios mokymo dalims, pvz., egzorcistų judėjimo nusistatymas prieš Rytų religijas. Budizmo atributų ar mokymo laikymas demonų apraiškomis⁹ ne visada dera su Vatikano II Susirinkimo mintimis, konkrečiai, su deklaracija *Nostra aetate*, aptariančioje Bažnyčios santykį su nekrikščionių religijomis. *Nostra aetate* antrame skirsnyje minima, kad „Katalikų Bažnyčia neatmeta nieko, kas tose religijose tikra ir šventa. Su nuoširdžia pagarba ji žvelgia į tuos veikimo ir gyvenimo būdus, į tuos nuostatus ir mokymo būdus, kurie, nors daug kur skiriasi nuo jos pačios tikimų ir mokomų dalykų, neretai perteikia visus žmones apšviečiančios Tiesos spindulį.“

Ezoterinės idėjos krikščioniškąją mąstyseną pasiekia įvairiais būdais. Tokią įtaką daro perskaityta literatūra, artimųjų ir draugų ratas, visuomenės nuomonė, išsilavinimo pobūdis ir pan. Didžiausią įtaką turi tikinčiojo šeimoje vyraujančios ar vyravusios dvasingumo formos, nes žmogų nuo gimimo „saisto įvairios tradicijos, iš kurių jis perima ne tik kalbą ir kultūrinį ugdymą, bet ir rinkinį tiesų, kuriomis beveik instinktyviai tiki“¹⁰. Čia mes susiduriame su dviem matmenimis: pirmasis – krikščionis iš

⁶ Plačiau: Gabrielius E. Klimenka, „Akvateizmas: kelios kritiškos mintys apie filmą „Didžioji vandens paslaptis“, paskelbta 2011 m. sausio 10 d., Lietuvos krikščionių studentų bendrija, <https://www.lksb.lt/lt/straipsnis/akvateizmas>.

⁷ Plg. Włodzimierz Cypran, *Išlaisvinimo malda ir egzorcizmas* (Vilnius: Aidai, 2007), 25–30.

⁸ Plačiau: Gabrielius E. Klimenka, „Ar mums reikia bijoti Helovino?“, paskelbta 2015 m. spalio 31 d., <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-10-31-ar-mums-reikia-bijoti-helovino/136724>.

⁹ Plg. Cypran, *Išlaisvinimo malda ir egzorcizmas*, 28.

¹⁰ Jonas Paulius II, *Enciklika Fides et ratio apie tikėjimo ir proto santykį* (Vilnius: Aidai, 2000), 31.

šeimos atsineša iškreiptą ir galbūt ezoterinės mąstysenos persmelktą tikėjimą; antrasis – ieškantis asmuo, neradęs atsakymo Bažnyčioje, gali mestis į ezoteriką arba į ribines grupes Bažnyčios viduje. Pastaruoju atveju jungiamasi prie grupių, atliepančių mistikos troškimą (kalbama apie vadinamąsias charizmines ar vidinio gydymo grupes, kurių dvasingume ir mokyme itin stipriai reiškiasi priešinimosi ezoterikai dėmuo, o tai vienaip ar kitaip daro įtaką jų tikėjimo sampratai).

Šeimos bei bendruomenės vertybės formuoja žmogaus požiūrį į ezoteriką. Negana to, asmeniniu lygmeniu žmogus, kuris katalikiškojo tikėjimo nėra pakankamai įsisąmoninęs, gali pradėti kurti asmeninę pasaulėžiūrą, ilgainiui nutolstančią nuo katalikiškojo mokymo. Tokiu atveju žmogus kuria individualią mąstymo sistemą. Taip jis išsprendžia kai kuriuos kylančius egzistencinius klausimus. Robert Wuthnow pastebi, kad „visa apimančios sistemos poreikį galima patenkinti įvairiais būdais: per asmeninę gyvenimo filosofiją, mokslinę pasaulėžiūrą, pasaulietinę filosofiją (pvz., marksizmą ar nihilizmą) arba „sveiko proto“ idėjas apie sėkmę ir lemtį“¹¹, tad kai kurie tikintieji jį patenkina susikurdami sinkretišką ir ezoteriškai angažuotą pasaulėžiūrą arba tam tikrų tokio mąstymo dėmenų įtraukdami į asmeninę pasaulėžiūrą.

Panašu, kad tokių asmenų sąmonėje dvasingumas linkęs supinti *sacrum* ir *profanum* plotmes, tad tikėjimo vertinimas čia remiasi ne antgamtinio Apreiškimo argumentais, bet veikia grindžiamas asmeninėmis žmogaus nuomonėmis ar būseną. Kunigas Arnoldas Valkauskas atkreipia dėmesį: „Visuomenė leidžiasi į mirties kultūros slėnį ir sparčiai grįžta į pagonybę. Žmogus tenkina dvasingumo poreikį, dažnai griebdamasis klaidingų, surogatinių formų. Žalojančios istorijos patirtys, iškreipta kultūrinė erdvė ir krikščioniškojo ugdymo stygius lemia gilius žmogaus savivokos sutrikimus.“¹² Taip asmuo laipsniškai patiria kognityvinį disonansą ir savo vidines psichologines patirtis vertina kaip anapusybes apsireiškimus. Panašiai sako ir popiežius Benediktas XVI: „Paties žmogaus išrastas tikėjimas yra vidujai prieštaringas. Mat paties išrastas tikėjimas man galėtų laiduoti [...] negalėtų peržengti mano „aš“ ribų.“¹³ Čia nemenką įtaką daro žmogaus protavimo ypatybė, kad „tai, ką mes žinome iš patirties, priklauso nuo to, kokia filosofija grindžiame tą patirtį“¹⁴, tad mūsų formuojama pasaulėžiūra nulemia mūsų požiūrį į ezoterinius tikėjimus ar praktikas. Išankstinės nuostatos įvairiais klausimais skatina megti nesamus priežastinius ryšius, bandant pritempti įvykį ir pasekmes prie savo pasaulėžiūros.

Visuomenėje egzistuojantis tikėjimas ezoteriniais reiškiniais daro dvigubą įtaką krikščioniškajam dvasingumui. Toliau aptardami daromą įtaką sąlygiškai ją skirstysime į pozityviąją ir negatyviąją.

¹¹ Wuthnow, *Šventybės atgavimas*, 26.

¹² Arnoldas Valkauskas, „Kelios pastabos dėl dokumento „Krikščioniškasis tikėjimas ir demonologija“, *Bažnyčios žinios* 5 (383) (2012), 28.

¹³ Joseph Ratzinger et al., *Kodėl šiandien dar esu krikščionis?* (Vilnius: Aidai, 2008), 30–31.

¹⁴ C. S. Lewis, *Stebuklai* (Kaunas: Verba vera, 2007), 7.

Pozityvioji įtaka

Galbūt paradoksalu teigti, kad ezoterikos egzistavimas daro teigiamą įtaką krikščioniškajam dvasingumui. Tačiau tai liudija Bažnyčios istorija. Krikščionybės istorikui akivaizdu, kad jau „pirmaisiais amžiais krikščionių Bažnyčios magijos praktikavimą dažniausiai laikė Kristaus išganymo žinios atmetimu, nes maginiai veiksmai buvo atliekami bendraujant su šetonu, kuris tam tikra prasme taikėsi užimti Dievo vietą“¹⁵. Tad nuo pat atsiradimo krikščionybė, oponuodama maginei pasaulėžiūrai, plėtojo savo teologiją. Naujos religinės kryptys dažnai oponuoja kuriai nors kitai kryptčiai ar pasaulėžiūrai, tai neretai padeda joms atrasti savo teologinę tapatybę ar bent jau atsakyti į kylančius teologinės plotmės klausimus. Tokių Bažnyčios tėvų kaip Origenas ar Irenėjus polemika su gnosticizmu ir to meto maginėmis pasaulėžiūromis padėjo suformuoti krikščioniškąją teologiją. Religijų istorijos prasme tai gana įprastas reiškinys, leidžiantis atpažinti save.

Šiais laikais ezoterikos pažinimas nedaro tokios didelės įtakos teologijai, tačiau gali padėti tikinčiajam susivokti, kas negerai su jo paties tikėjimu, atsijoti tai, kas nedera su krikščioniškąja pasaulėžiūra, suprasti, kuo išties tiki ir ko moko Bažnyčia. Tai dažna problema: tikintieji pamiršta ar nežino, kad „ne viskas, kas pateikiama su „katalikiškumo“ ar „krikščioniškumo“ etikete, atspindi autentiškus Katalikų Bažnyčios mokymus“¹⁶, todėl pastoracinis darbas, atskleidžiant ar demaskuojant ezoterines idėjas Bažnyčioje, gali padėti tikintiesiems tapti sąmoningesniais katalikais. Oponavimas taip pat gali pagelbėti plėtojant naujas sielovados formas, leisiančias pasiekti už Bažnyčios ribų esančius žmones.

Kai kurie katalikai linkę mistifikuoti įvairius jiems nepažįstamus ar nesuprantamus reiškinius. Viena vertus, mistifikuojami įvairūs įvykiai (pvz., priskiriant nesėkmingą įvykį ar jų seką šetono puolimui ar maginiam poveikiui), kita vertus, įvairių už Bažnyčios ribų esančių religinių judėjimų dvasingumas suvokiamas kaip tobulai papildantis krikščionybę ar net ją pranokstantis. Pastaruoju atveju bandoma papildyti savo dvasingumą segmentiškais dariniais, dažnai nederančiais su krikščionybė kaip tokia. „Krikščioniškojo tikėjimo turinį menkai išmanant, kartais klaidingai manoma, jog krikščionių religija neįkvepia gilaus dvasingumo, ir todėl to ieškoma kitur“¹⁷, tad tokią sampratą turintis tikintysis pradeda domėtis įvairiomis praktikomis už Bažnyčios ribų, savo tikėjimą persmelkdamas iš ezoterikos ar pseudomokslų perimtomis idėjomis. Dvasingumo ieškoma ne tik ezoterikoje bei pseudomoksluose, gana dažnai paskiri jo dėmenys perimami iš naujųjų religinių judėjimų, kitų denominacijų ir pan.

Pastoracinė teologija, atsiliepdama į laiko ženklus ir kurdama naujas sielovados formas, gali padėti tikintiesiems nepasiklysti egzistencinių pasirinkimų vingiuose ir apsaugoti juos nuo klaidatikystės. Pastoracija, autentiškai pristatanti ezoterikos

¹⁵ Enzo Bianco, *Magija. Nors netiesa, bet aš tikiu* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004), 12.

¹⁶ „Jėzus Kristus – gyvojo vandens nešėjas“.

¹⁷ Ten pat.

problemas ir mokymą, gali padėti susivokti, kuo iš tiesų tiki Katalikų Bažnyčia, kuo ezoterinis mokymas prieštarauja Bažnyčios Magisteriumui, Apreiškimui ir Tradicijai. Nepaisant to, kad šioje srityje Bažnyčia vis dar stokoja tikslumo ir pastoracinio įdirbio, padėtis gerėja. Atliekami moksliniai tyrimai (šią temą vienas iš autorių – G. E. Klimenka nagrinėjo savo licenciate darbe „Ezoterikos terminų vartojimo problemiškas katalikiškoje pastoracinėje literatūroje“), viešai pristatomos ezoterinių mokymų idėjos, rengiami seminarai.

Taigi šia prasme ezoterika, nors ir ne tiesiogiai savo mokymu, daro pozityviąją įtaką tiek krikščionio dvasingumui, tiek teologinės minties plėtotei ir skatina naujų sielovados formų kūrimą.

Negatyvioji įtaka

Krikščionio santykis su ezoterika paprastai būna opozicinis. Dvasiniame gyvenime jis stengiasi atpažinti su ezoterika sietinus reiškinius, juos demaskuoti ir jiems pasipriešinti, idant kiti neįpultų į galbūt pavojingas praktikas ar pasaulėžiūrinės koncepcijas. Kai kurie krikščionys nepažintų reiškinių atžvilgiu yra itin kritiški. Nemažai kasdienių reiškinių tokiam krikščioniui kelia įtarimą, tad toks požiūris turi ir ksenofobijos apraiškų. Įvairūs „tikėjimai gamtoje ir nematomame pasaulyje tariamai glūdinčių galių įvaldymu populiarėja, nors jie akivaizdžiai ardo asmens ir bendruomenės vertybinius pagrindus, trukdo kliautis žmogiška patirtimi bei sveiku protu“¹⁸. Vyksta natūralūs procesai, kai nuo numanomai pavojingų ezoterinių sričių krikščionys puola į kraštutinumus. Aptarkime kelis pavyzdžius, juose pasireiškia hiperkritiškumas, darantis negatyvią įtaką krikščionio dvasingumui.

Negatyvioji įtaka reiškiasi per opoziciją (pseudo)orientalistinei pasaulėžiūrai. Pavyzdžiui, teigiama, kad „rytų kovų apeigos ir pratybos grindžiamos krikščionybei svetima filosofine bei religine sistema ir turi tikslą vesti žmogų į susivienijimą su slaptomis (okultistinėmis) „energijomis“, į susiliejimą su gamta, o to rezultatas būtų pririšti jį prie pikto jėgų ir padaryti spiritizmo mediumu“¹⁹. Apie panašius reiškinius krikščionys kuria savitą moderniąją mitologiją, kuri remiasi argumentavimo klaidų grupe, vadinamuoju *Wishful thinking* (tikėjimas iš troškimo), o ne atspindi realią situaciją. Kiek tenka pastebėti, tokias idėjas skleidžia asmenys, patys nesusidūrę su polemikos objektu. Konkrečiai šiuo atveju Rytų kovos menai neturi okultinės ideologijos motyvų ar juo labiau nėra sietini su spiritizmu. Modernioji opozicinė krikščioniškoji mitologija Rytų kovos menų etiketą vertina kaip ezoterinius veiksmus (pvz., Kata formų atlikimą vertina kaip kovą su šešėliu, t. y. su demonais, nors iš tiesų tai tėra tam tikrų kovinių veiksmų pagrindinės sekos kartojimas; nusilenkimai įėjus į sporto

¹⁸ Lietuvos vyskupų laiškas apie okultizmo plitimą.

¹⁹ Cypran, *Išlaisvinimo malda ir egzorcizmas*, 26.

salę vertinami kaip salės dvasios pagerbimas, nors iš tiesų taip išreiškiama pagarba esantiems salėje sportininkams ir tai yra kasdienė Japonijos etiketo praktika). Žinoma, negalime atmesti to, kad kai kuriose grupėse esama sudvasintų praktikų (pvz., „Baltojo lotoso“ klubas nagrinėtinas kaip naujasis religinis judėjimas)²⁰, tačiau tai veikiau yra išimtis nei taisyklė. Panašiai esti ir su kitomis disciplinomis, siejamomis su Rytų filosofinėmis sistemomis (joga, zen meditacija ir pan.). Viena vertus, pačios sistemos yra kitos religinės tradicijos dalis, kita vertus, turime suvokti, kad dirbtinis ksenotradicijos įvedimas gali iškrypti, patekęs į kardinaliai kitokią terpę. Matyt, todėl ir pradedama mąstyti apie menamas okultizmo apraiškas, bet čia jau derėtų kalbėti apie pseudorytietišką dvasingumą, o ne apie ezoterizmą.

Pseudomokslines disciplinas vertinant kaip realiai vykstančius reiškinius kuriama iškreipta pasaulėvoka ir tikintysis skatinamas gintis nuo iliuzinio priešo. Čia pavyzdys galėtų būti gana dažnai minima radiestezija, dar vadinama biolokacija. Anot ezoterinės teorijos, jos metu naudojamos virgulės arba švytuoklė padeda surasti vandenį, paslėptus daiktus, nustatyti, ar tinkamas maistas, ir pan. Nepaisant atliktų įvairių mokslinių tyrimų, parodžiusių, kad čia veikia elementarus ideomotorinis efektas, tiek ezoterikai, tiek kai kurie krikščionys laiko šį metodą realiai veikiančiu. Pastarųjų vertinimu, „radiestetų propaguojamos aiškinimo teorijos [...] paremtos daugiausia spiritizmu ir burtais“²¹. Nepaisant to, kad nėra nei vieno pagrįsto įrodymo, kad vyksta kažkas daugiau nei (savi)apgaulė ir poveikį daro įvairūs neurofiziologiniai bei psichologiniai efektai.²² Analogiškai principai veikia spiritizmo ar kitose panašiose praktikose. Krikščionys, vertindami panašias sritis, linkę daryti prielaidas, kad jei namuose vaidenasi ar vyksta kiti, jų nuomone, nepaaiškinami reiškiniai, tai „yra susiję ne tiek su vieta, kiek asmeniu, dalyvavusiu spiritizme“²³ ar panašiai. Taip krikščionys, norėdami apsisaugoti nuo ezoterizmo pavojaus, elementarius prietarus ima laikyti itin pavojingais dvasiniais reiškiniais ir pasineria į klaidatikystę ir pseudomokslinį mąstymą skatinančią pasaulėžiūrą, iškreipdami tikėjimo esmę ir adekvatų tikrovės vertinimą.

Kita sritis, kurioje reiškiasi krikščionio dvasingumui darantis įtaką negatyvas, yra prietariai. Prietarais paprastai būna persiėmę formalūs, tačiau neretai ir reguliarūs Bažnyčios nariai. Prietariai gali reikštis, pavyzdžiui, kaip krikščioniškoji numerologija (žvėries skaičiaus 666 sureikšminimas) ar patekus į ribinę situaciją, ištikus sunkiai ligai ar mirčiai (pavyzdžiui, neva negalima liesti mirusiojo ar jo daiktų, nes taip persiduoda negatyvioji energija, parsivedama mirusiojo vėlė ar pan.; kam nors mirus dengiami veidrodžiai, kad nepasirodytų mirusiojo siela ir nenusivestų ją regėjusio paskui save).

²⁰ Plg. Donatas Glodenis, „Baltojo lotoso“ judėjimas: gyvenimas visa apimančioje sistemoje“, *Dialogas* 42 (589) (2003), 8.

²¹ Cypran, ten pat.

²² Plg. Gabrielius E. Klimenka, *Paranormalių mitų griovėjas: paranormalių reiškinių tyrėjo, apžvalgininko ir skeptiko užrašai* (Kaunas: Obuolys, 2015), 216–222.

²³ Cypran, 28.

Pirmuoju atveju tai simpatinės magijos, antruoju – tikėjimo spiritizmu apraiškos,²⁴ skatinančios krikščionis rūpintis apsauga nuo menamų pavojų.

Dar viena sritis, kurioje reiškiasi ezoterizmo įtaka, yra dvasinis turizmas. Jis paprastai pasireiškia kaip piligrimystė į keistas vietas, pavyzdžiui, Merkinės piramidę, Bažnyčios neapbruotą apsireiškimų vietas ar kitas vadinamąsias *jėgos vietas*. Toks dvasinis turizmas yra ezoterinis ar bent jau turi tam tikrą jo bruožų. Vieni tokioje piligrimystėje ieško išgijimo nuo dvasinių ar fizinių negalių, kiti nori pasimelsti už save ar artimuosius, treči užmelsti nuodėmių, atrasti gyvenimo prasmę ar panašiai.²⁵ Pagrindinės dvasinio turizmo priežastys dvi: religinis neišprusimas ir vilties praradimas, nesulaukus pagalbos iš Bažnyčios. Šios dvi problemos tarpusavyje susijusios, tad išsprendus vieną, būtų išspręsta ir kita.

Kai kurie katalikai persiima paribiniais protestantiškais mokymais, tokiais kaip klestėjimo, arba *prosperity*, doktrina. Šios doktrinos principas, „kad Dievo „įsipareigojimas“ virstų realybe, krikščionio tikėjimas turėtų taip pat atitikti tam tikras sąlygas: jis maldoje turįs prašyti ir tikėti gausiąs tai, ko prašąs, o jo tikėjimas turėtų būti patvirtintas dėkojimu, nors iš tikrųjų dar ir nėra išpildytas“²⁶. Šios praktikos principas analogiškas, kaip ir vadinamojoje pozityvaus mąstymo magijoje. Pozityvaus mąstymo magija išpopuliarėjo pasirodžius knygų serijai ir to paties pavadinimo filmui *The Secret*. Teoriškai galima daryti prielaidą, kad *prosperity* doktrina yra maginės hermetizmo filosofijos tąsa arba bent jau turi jos apraiškų, tačiau tam reikia išsamesnio tyrimo. Mūsų aptariamame kontekste svarbu, kad „Dievas čia padaromas žmogaus įrankiu, privalančiu veikti atitinkamomis sąlygomis“²⁷. Tai pati tikriausia maginio mąstymo forma. Ji pasireiškia ir tada, kai manoma, kad dėl vienos ar kitos maldos formos Dievas išpildys tai, ko prašo tikintysis.

Paminėjome kelis pavyzdžius, bandydami parodyti problemos mastą. Tokių įtakų esama ir daugiau. Nepaisant pastoracinių bandymų šviesti tikinčiuosius, jų dvasingume įvairūs „psichologiniai dvasinio pobūdžio nukrypimai gali pasireikšti labiau ar mažiau iškraipytomis ar nelanksčiomis pažiūromis. Tai rodo įkyrūs skrupulai, pseudomistiniai kliesdėliai, mazochistiniai apsimarinimai ir kt.“²⁸ Katalikų, pasinėrusių į ezoterines temas, požiūris paprastai susiaurėja, pasaulio reiškinius jie mato itin spiritualizuotai, o tai atitolina nuo ortodoksijos ir ortopraksijos. Tai taip pat formuoja požiūrį į tam tikras gyvenimiškas ar buitines sritis ir skatina mistifikuoti psichologines patirtis, jas vertinant kaip dvasines. Taip krikščionis kuriasi netikras dilemas, kurių sprendimas stiprina spiritualistinę pasaulėžiūrą ir dar labiau atitolina nuo Bažnyčios mokymo. Šiame kontekste „maginį elgesį nuo religinio galime atskirti pagal ritualą atliekančio asmens ketinimus ir mąstymą. Pavyzdžiui, kai kurie krikščioniški ritualai

²⁴ Plg. Про наврочення (Благоданий вогонь: Глибока, 2010), 17–18.

²⁵ Plg. Медведева В. А., „Проблема демаркаций религиозного и эзотерического туризма“, *Религия и религиозность в локальном и глобальном измерении* 28 (2015), 158.

²⁶ Arūnas Peškaitis, „Tikėjimo žodis“ gravituoja“, in: *Naujojo religingumo iššūkiai* (2004), 9.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Jean-François Catalan, *Dvasinė patirtis ir psichologija* (Vilnius: Dialogo ir kultūros institutas, 2003), 25.

gali būti atliekami kaip neišsąmoninti maginiai veiksmai, nors juos atliekantis asmuo yra nuoširdžiai tikintis.²⁹ Tikėtina, kad tam įtaką daro prieš tai vykusios maginės praktikos ir visuomenėje egzistuojantys maginio mąstymo dėmenys.

Kelios pastabos dėl problemos sprendimo

Aptariama tema yra viena iš probleminių pastoracinės teologijos sričių, kurioje stinga ne tik įdirbio, bet dažnai ir sielovados darbuotojams reikalingų kompetencijų. Todėl itin svarbu ugdyti pastoracijos darbuotojus, kad jie, gerai išmanydami ezoterizmo sritį, galėtų autentiškai supažindinti pastoracijos subjektus su ezoterikos pavojais. Taip pat tinkamų kompetencijų ugdymas leistų sielovados darbuotojams padėti kitiems nepasiduoti hiperkritiškumui ir laikytis protingos pozicijos. Derėtų atsisakyti pirmiau aptartos Bažnyčioje esančios ribinės opozicijos. Tai svarbu dėl ypač kritiškos pozicijos, iškreipiančios adekvatų pavojų vertinimą, taip pat dėl daromų begalės klaidų oponuojant ezoterizmo sklaidai ir taip, deja, dažnai diskredituojant Bažnyčią. Autentiškas ezoterikos idėjų išmanymas leistų nenuklysti į pseudodvasingumo paribius ir sustiprintų ezoteriką praktikuojančiųjų evangelizaciją, taigi tų, kuriems jos tikrai reikia, evangelizaciją.

Ezoterika krikščionims tampa patraukli dažnai dėl to, kad jų pačių bendruomenėse stokojama dėmesio katalikiškojo mokymo temoms, tikėjimo tiesoms ir pan. Nepažindamas tikėjimo tiesų, katalikas gana lengvai gali nuklysti į ezoterikos bei pseudomokslų ideologiją. Tad verta rengti tinkamus sielovados specialistus.

Svarbu ir išmanyti tikėjimo tiesas, tai leidžia nepasiduoti kraštutinumams kataliko dvasiniame gyvenime ir vertinant teologiją. Be to, būna lengviau atpažinti tikras, ne menamas ezoterines praktikas, tikrai priešingas Katalikų Bažnyčios mokymui. Tai svarbu, nes „krikščionybės tiesa yra tikrai toji tiesa, kuri kartkartėmis atsiranda per „autentifikaciją“³⁰. Žinoma, vien tikėjimo pažinimas gali būti nepakankamai veiksminga priemonė, tad „klestinčio okultizmo akivaizdoje sąmoningi katalikai turėtų atsigręžti į Bažnyčios mokymą, dar syki apmąstyti, ką byloja Šventasis Raštas“³¹. Kitaip tariant, reikia sąmoningai atsigręžti į autentišką tikėjimą, nes „mūsų dienomis daugybė žmonių sklendo tarp tikrumo ir netikrumo, ypač su jų tapatybe susijusiais klausimais“³². Neišmanydamas autentiško tikėjimo, asmuo neranda atsakymų į jį kamuojančius egzistencinius klausimus, tad dažnai pradeda jų ieškoti kitur, taip savo latentinę katalikišką tapatybę jis papildoma ezoterinėmis ir pseudomokslinėmis idėjomis. Tad viena svarbiausių sričių, plėtojant ezoterinių idėjų prevenciją krikščionybėje, būtų sąmoningo ir autentiško tikėjimo ugdymas.

²⁹ Enzo Bianco, *Magija. Nors netiesa, bet aš tikiu* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004), 27.

³⁰ Gianni Vattimo, *Tikėti, kad tiki* (Vilnius: Dialogo ir kultūros institutas, 2009), 78.

³¹ Lietuvos vyskupų laiškas apie okultizmo plitimą.

³² „Jėzus Kristus – gyvojo vandens nešėjas“, 1.1.

Išvados

Tyrimų lauko problematikos apžvelgimas atskleidė Bažnyčios narių sąmoningai suvokiamo tikėjimo spragas bei ypatingą kritiškumą nepažintų reiškinų atžvilgiu. Abiem atvejais ezoterika daro destruktivią įtaką. Viena vertus, ji griaua tikinčiojo tikėjimą, kita vertus, gali diskredituoti Bažnyčią. Tiek vienu, tiek kitu atveju svarbu plėtoti pastoracines formas, galinčias pašalinti šias spragas.

Katalikiškam dvasingumui ezoterikos idėjų gausa daro pozityvią ir negatyvią įtaką. Pozityvioji įtaka leidžia nusakyti problemines sritis ir teologiškai labiau jas pažinti. Negatyvioji įtaka paklaidina tikintįjį pseudomokslo ir ezoterikos idėjų klystkeliuose; paprastai ne tiek dėl pačių maginių disciplinų sklaidos, kiek dėl hiperkritiškumo ir negebėjimo identifikuoti, kas yra tikroji ezoterika ir pseudomokslai. Negatyviosios įtakos galima išvengti ugdant kompetentingus pastoracijos darbuotojus ir brandinant tikinčiųjų savimone, katalikišką sąmoningumą bei tikėjimo tiesų išmanymą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Bianco, Enzo. *Magija. Nors netiesa, bet aš tikiu*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004.
2. Catalan, Jean-François. *Dvasinė patirtis ir psichologija*. Vilnius: Dialogo ir kultūros institutas, 2003.
3. Cypran, Włodimierz. *Išlaisvinimo malda ir egzorcizmas*. Vilnius: Aidai, 2007.
4. Čiurinskas, Vygintas. *Katechetiniai užrašai*. Vilnius, 2016.
5. Glodenis, Donatas. „Baltojo lotoso“ judėjimas: gyvenimas visa apimančioje sistemoje“. *Dialogas* 42 (589) (2003).
6. Jonas Paulius II. *Enciklika Fides et ratio apie tikėjimo ir proto santykį*. Vilnius: Aidai, 2000.
7. Klimenka, Gabrielius E. „Ar mums reikia bijoti Helovino?“. Paskelbta 2015 m. spalio 31 d. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-10-31-ar-mums-reikia-bijoti-helovino/136724>.
8. Klimenka, Gabrielius E. „Akvateizmas: kelios kritiškos mintys apie filmą „Didžioji vandens paslaptis“. Paskelbta 2011 m. sausio 10 d. *Lietuvos krikščionių studentų bendrija*. <https://www.lksb.lt/lt/straipsnis/akvateizmas>.
9. Klimenka, Gabrielius E. *Paranormalių mitų griovėjas: paranormalių reiškinų tyrėjo, apžvalgininko ir skeptiko užrašai*. Kaunas: Obuolys, 2015.
10. Lewis, Staples C. *Stebuklai*. Kaunas: Verba vera, 2007.
11. Lietuvos vyskupų konferencija. „Lietuvos vyskupų laiškas apie okultizmo plitimą“. Paskelbta 2005 m. gegužės 19 d. *Bažnyčios žinios* 10 (226) (2005): 2–3.
12. Peškaitis, Arūnas. „Tikėjimo žodis“ gravituoja“. In: *Naujojo religingumo iššūkiai* (2004): 8–9.
13. Popiežiškoji kultūros taryba ir Popiežiškoji tarpreliginio dialogo taryba. „Jėzus Kristus – gyvojo vandens nešėjas: „Naujojo amžiaus“ (New age) krikščioniškasis apmąstymas“. Paskelbta 2003 m. vasario 3 d. *Elektroninių išteklių sistema prie Katalikų Bažnyčia Lietuvoje svetainės*. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/kulturos/2003-02-03_jezus-kristus-gyvojo-vandens-nesejas/eiss=Jezus-Kristus--gyvojo-vandens-nešėjas.
14. Ratzinger, Joseph, von Balthasar, Hans Urs, Rahner, Karl. *Kodėl šiandien dar esu krikščionis?* Vilnius: Aidai, 2008.

15. Valkauskas, Arnoldas. „Kelios pastabos dėl dokumento „Krikščioniškasis tikėjimas ir demonologija“. *Bažnyčios žinios* 5 (383) (2012): 27–28.
16. *Vatikano II Susirinkimo nutarimai*. Vilnius: Aidai, 2001.
17. Vattimo, Gianni. *Tikėti, kad tiki*. Vilnius: Dialogo ir kultūros institutas, 2009.
18. Wuthnow, Robert. *Šventybės atgavimas: religija šiuolaikinėje visuomenėje*. Vilnius: Aidai, 1996.
19. *Как защитится от чародеев?* Почаев: Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2000.
20. Медведева, В. А. „Проблема демаркаций религиозного и эзотерического туризма“. *Религия и религиозность в локальном и глобальном измерении* 28 (2015): 158–165.
21. *Про наврочення*. Благоданий вогонь: Глибока, 2010.

Gauta 2019 11 19

Parengta spaudai 2019 11 29

Rimas SKINKAITIS, Gabrielius Edvinas KLIMENKA

THE INFLUENCE OF ESOTERIC AND PSEUDOSCIENTIFIC DISCIPLINES ON CHRISTIAN SPIRITUALITY

S u m m a r y

Christianity and fallacies such as esotericism and pseudoscience usually co-exist. Without going deep and considering is it good or bad, one can simply say that this is, on the one hand, a deliberate opposition to the doctrines of the Church, and, on the other, members of the Church, without feeling it, enter the realm of the magical worldview. Attempts to reject or even fiercely oppose the existence of any esoteric idea also occur. Such a relation between esoteric and Christian thought usually influence not only the worldview of individuals but also of their groups. Opposition and the fight against esotericism shape the ideological view of the Church members, often perceived as the authentic position of the Church Magisterium. Thus possibly can be distorted the original concept of Christian preaching, when instead of the preaching the Gospel is preached the struggle against “witches”.

The topics of esotericism and occultism are gaining popularity in the Christian environment. There are lectures about it, groups are being formed fighting against or just opposing esoteric thought. In one or another case, it affects Christian self-concept and spirituality. There are also cases when a Christian sees himself as a sinner only in the face of the sin of esotericism. Otherwise he cannot reflect and identify himself as a Christian. This leads to extremes where esotericism is considered as the only possible sin. These extremes, in particular, are manifested in the so-called ministry of internal healing, and often in exorcist ideology. It is also important to see and discuss the benefits of esotericism in Christian discourse.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: ezoterika ir krikščionybė, maginė pasaulėžiūra krikščionybėje, pastoracinė teologija ir okultizmas, Bažnyčios požiūris į pseudomokslus.

KEY WORDS: esotericism and Christianity, magical worldview in the Church, pastoral theology and occultism, the Church's approach to pseudoscience.

Rimas SKINKAITIS – studijavo Popiežiškajame Grigaliaus universitete Romoje. Teologijos mokslų daktaras, profesorius Katalikų teologijos fakultete Vytauto Didžiojo universitete. Mokslinių tyrinėjimų sritys: dogmatinė teologija, krikščioniškoji antropologija. Adresas: Vytauto g. 16, 70125 Vilkaviškis. Tel. 861126543.

Rimas SKINKAITIS – graduated from Pontifical Gregorian University in Rome. Doctor in Theology, Professor at the Faculty of Catholic Theology in Vytautas Magnus University. Fields of scientific interest: dogmatic theology, Christian anthropology. Address: Vytauto g. 16, LT-70125 Vilkaviškis. Cell phone: +37061126543.

Gabrielius Edvinas KLIMENKA – doktorantas, Vytauto Didžiojo universitetas. El. paštas: klimenka.gabrielius@gmail.com.

Gabrielius Edvinas KLIMENKA – doctoral student at Vytautas Magnus University. E-mail: klimenka.gabrielius@gmail.com.